

Synnøve
S. Bjørset

SLÅTTAR

Mitt første musikalske minne er songen til far min. Titt og ofte song han «Morning has broken» i ein slags melodilaus versjon, slik berre han kan gjere til ei morgongretten Synnøve.

Mest for å terge, sjølvsgåt. Det herskar liten tvil om at songen hans far har gjort eit usletteleg inntrykk på meg, men at eg sjølv ville starte med musikk ser eg i ettertid som ein motreaksjon. Om du skjørnar.

Eg starta å spele hardingfele i Indre Sunnfjord Spelemannslag under leiing av jølstringen Sigmund Eikås i 1992. Før det hadde eg tjuvtrena litt på vanleg fele i Fjellklang Spelemannslag. Men på fylkeskappleik på Sandane i 1991 fekk eg høre hardingfele for første gong, og tenkte «wow, slik vil eg også spele!». For ein svolten ungdom i sin beste alder kom dei vekesvise øvingane i spelemannslag snart til kort, og eg starta å gå i lære hos jølstringen Anders Eikås. Hos han fekk eg gjennom mange år lære slåttar særleg frå Voss og Hardanger.

Etterkvart gjekk turen til Bergen for å studere. Her var det på den tida samla uvanleg mange dyktige spelemenn frå heile Vestlandet, og eg fekk vere med ein gjeng som kalla seg Marylands. Under leiing av bergensaren Finn Vabø møttest vi ein gong i veka for å spele dei særprega runddansslåttane Vabø har på repertoaret sitt.

FOTO: VEGARD FIRMLAND

Så gjekk turen til Oslo og Norges Musikkhøgskole i 2000, og fire intense år med spelning, øving og læring. Hovudlærar fekk eg velje frå overste hylle, og valet fall på årdølen Håkon Högemo. Med slåttane og filosofien hans opna det seg ei, for meg, ny og ukjend verd i slåttemusikken. Og det er i denne verda eg sidan har leita og utforska.

I starten var det klangen – lyden av hardingfela som fascinerte meg. Ru, kriss og porøs. Fyldig og overtonerik. Utfordrande og sårbar. Så tok dei store slåttane meg. Dei var så store, og skulle gjerast endå større. Så fann eg dei små slåttane. Og på same tid glede av å oppdage det store i noko tilsynelatande lite.

Slåttane på denne plata har vore med meg i mange år, og i mine øyre har dei alle noko til felles: Det kompromisslause, direkte, ujålete og sterke. Det treng ikkje vere så mange tonar, berre det er dei rette, og berre dei er sett saman på rett måte. Slåttane i seg sjølv representerer noko unikt. Det gjer også spelemennene som gjennom generasjonar har forma dei.

Av nolevande spelemenn er det mange som inspirerer meg. Ingen nemnt, ingen gløymt. Men lyden av hardingfelespelet i fortida er også noko som tiltalar meg. Gjennom ei årrekke har eg lytta med stor

entusiasme til opptak gjort heilt tilbake på 1940-talet, og i desse er det så mykje. Slåttar som er gått ut av bruk, og spelemenn som spelar med ein autoritet så sterk at eg nesten misser pusten. Så har eg funne min måte å gjere det, og slik lyt det vere.

Slåttane på denne plata kjem frå Sunnfjord, Sogn og Valdres. På kartet er det store avstandar mellom ytterpunktata, og kanskje skulle ein tru at det også var slik i musikken. Men kjeldene mine har lært meg å sjå at der også fins mange likskapar. Og det er der mitt fokus ligg.

1. Grålysingspringar

I Sogn blir felestillet a-e-a-c# kalla grålysing, og dette er ein av slåttane årdølen Sigurd Eldegard (1893–1962) spelte på dette felestillet. Slåtten har mykje til felles med dei mange grålysingane ein finn i Valdres. Slåtten har eg lært av Håkon Högemo, og opptak med Eldegard har surra og gått i stova mi.

2. Fanitullen

Truleg den mest kjende slåtten i Norge! Denne har eg hørt utrølig mange gongar, og i uttalege variantar. Så tenkte eg det var på tide å setje saman mi eiga form, og den hører du her!

3. Seint o kveldo

Denne lyarslåtten har eg lært etter opptak med Engebret Beitoaugen (1893–1963) frå Øystre Slidre, Valdres. Beitoaugen hadde eit karakteristisk spel med sterk signatur, på same tid som eg hører mange fellestrek med spelet i Sogn.

4. Sagenspringar

Det fins ei rad notenedskrifter etter Anders Sagen (1829–1922) frå Kyrkjebø i Sogn, og dei vitnar om ein spelemann som kunne slåttar på svært mange felestille. Slåttane etter Sagen er ofte små, enkle og korte, men har likevel ei eiga evne til å feste seg i hugen. Slåtten har eg etter ei notenedskrift gjort av folkemusikkasamlaren Arne Bjørndal.

5. Fanteladda, springar

Svært få av slåttane i Sogn har namn, men i Valdres går denne under namnet Fanteladda då det var ei fantejente som var så glad i å danse til denne. Eg har lært slåtten av Håkon Högemo, og har lytta til opptak med årdølen Sigurd Eldegard (1893–1962). Slåtten er truleg ein av dei som kom over fjellet frå Valdres med bestefar til Sigurd, Sjur Eldegard (1834–1920).

6. Purka sat fast i grindi, halling

Denne slåtten har eg lært etter opptak med jostedølen Olav Sperle (1900–1971) frå Luster, Sogn. Bakgrunnen for namnet kjenner eg ikkje, men det herskar liten tvil om at dette er eit særslig namn på ein særslig halling!

7. Øvrebospringar

Sigfred Øvrebo (1914–1985) frå Jølster var både spelemann, organist og bonde, og ei viktig kjelde for slåttemusikken i Jølster. Denne slåtten lærde eg av Sigmund Eikås for mange år sidan, men det er først dei siste åra eg har fått auga opp for kva slags kjempeslått dette er!

8. Reishagenspringar

Spelemannen Ola Reishagen (1884–1943) frå Vestre Slidre i Valdres utvandra til Amerika, og spelte der inn ei rekke slåttar på band. Og det er ikkje til å stikke under ein stol at mange av slåttane har fått uvanleg fine utformingar mellom hendene hans! Håkon Högemo er ein av dei som har lytta til desse opptaka, og eg fekk såleis lære slåtten av han. Seinare har eg også fått hand om opptaka, og har lytta med stor entusiasme!

9. Storren, springar

Dette er ein ekte sognaslått, og skal vere laga av årdølen Tomas «Storren» Tangen (1825–1911). Til tider har den herja «hitlistene» i det ganske land, og har i namn og form blitt forfina til mellom anna Storøyguten og Stårøygutten. Men når alt kjem til alt, så let den best i si hogd-ut-avstein-form, og namnet lyt vere Storren. Eg har lært slåtten av Håkon Högemo, som har si form etter jostedølen Sjur Hesjevoll (1914–1994) frå Luster, Sogn.

10. Haugsetspringar

Valdrisen Ola Bøe (1910–1985) frå Vestre Slidre var ein stor spelemann, og slåttane etter han er nokre skikkelege råskinn! Denne slåtten har eg lært av Håkon Högemo, og eg har elles også lytta til opptak med meisteren sjølv. Slåtten har mykje til felles med Eldegard sin Grålysingspringar.

11. Solundspringar

Denne vesle springaren er det sulingen Vidar Underseth som har laga. Den har vore gjengangar som danseslått på kappleikar i ei årrekke, og har såleis snike seg inn i hovudet mitt utan at eg har lagt merkje til det. Så kom han ut frå fela mi ein dag, utan forvarsel.

12. Reisetonar

Edvard Brendehaug (1873–1936) frå Fjaler i Sunnfjord hadde fleire særprega slåttar som vart nedskrivne på notar av Arne Bjørndal. Namnet på denne vitnar om at dette var ein slått som vart nytta i samband med bryllaup, og vart spelt når gjestene skulle reise. Men særleg trist er han ikkje. Kanskje var huslyden glad når gjestene endeleg reiste? Slåtten har eg lært av Arngunn Timenes Bell.

13. Gygri frå Trollebotn, springar

Denne slåtten dukka opp på slutten av ein kassett med innsplingar gjort av Klaus Sande (1888–1963) frå Kyrkjebø i Sogn. Eg hadde aldri hørt verken slåtten eller felestillet den blir spelt på, så det heile framsto som nokså eksotisk for meg. Kvar Sande hadde slåtten frå, er det ingen som veit. Kanskje sette han den saman sjølv?

14. Hesjevollspringar

Første gong eg hørde denne slåtten var på ei innspeiling med gruppa Utla. Seinare lærde eg han etter eit opptak med jostdolen Sjur Hesjevoll (1914–1994) frå Luster, Sogn. Slåtten har mange slektningar i Valdres og fleire vanlegfeleområde.

15. Valdresguten, halling

Ein frisk liten halling i form etter Sigurd Eldegard (1893–1962) frå Årdal, Sogn. I kjend Eldegardsstil er slåtten ribba for alt unødvendig krimskarms, og tilbake står ein kompromisslaus slått!

16. Skreddarslåtten, springar

Denne slåtten er kjend i både Sogn, Valdres og Hallingdal i ulike former, og er eit skikkeleg stykke kraft! Eg har lært slåtten av Håkon Högemo, og har elles lytta til opptak med Sigurd Eldegard (1893–1962) frå Årdal, Sogn.

17. Klunkespringaren

Johannes Holsen (1910–1992) frå Gaular i Sunnfjord var i si tid ein ekte bygdeoriginal. For å minske forbruket av felestrengar var han nøy med å slakke ned alle strengar før han la fela i kassen. Ekstraarbeidet med stemming dette må ha medført kan ikkje ha spelt noko stor rolle, for på dei mange innspelingane han gjorde let det rett og slett fantastisk!

18. Tomasklokkekne

«Perla av lydarslåttar» er ei nemning som blir brukt om denne slåtten. Slåtten er knytt til sagnet om klokkekne i St.Thomaskyrkja på Filefjell, og har blitt brukt i både store og små former i heile hardingfeleområdet. Eg har lært slåtten etter opptak med Sigurd Eldegard (1893–1962) frå Årdal, Sogn.

«Eg sokjer den kjensla: Du fragmenterer, plukkar frå kvarandre i småbitar, justerer og varierer, set saman, drar store linjer over små linjer, sokjer ein heilskap. Brått opnar det seg ei ny verd der summen av alle fragmenta blir til noko meir. Ei verd som er klar til å uforskast og formidlast gjennom den musikalske augneblinken. Det gjev mening.»

I started playing the Hardanger fiddle in 1992, with the Indre Sunnfjord fiddlers' group, led by Sigmund Eikås from Jølster. Before that I had played the ordinary fiddle for a while with the Fjellklang fiddlers' group, but when I first heard the Hardanger fiddle, at the regional championships at Sandane in 1991, I immediately thought 'Wow! That's what I want to play!' The weekly rehearsals soon proved insufficient to still the hunger of a passionate young girl, so I began studying with Anders Eikås, also from Jølster. He taught me tunes from Voss and Hardanger for years.

Later on, I went on to study in Bergen, at that time the base of an unusually large number of talented fiddlers from all over Western Norway. I joined a group called Maryland, led by Finn Vabø from Bergen, which came together once a week to play the distinctive old time dane music in Vabø's repertoire.

In 2000, I embarked upon four intensive years of playing, practice and tuition at the Norwegian Academy of Music in Oslo. I could take my pick of tutors, and settled for Håkon Högemo from Årdal. His tunes and philosophy opened up a hitherto unknown world to me, and it is this world I've been exploring ever since.

At first, what fascinated me was the

sound, the timbre of the Hardanger fiddle: rough, crisp and porous, resonant and rich in harmonics, defiant and vulnerable. Then I became captivated by the great tunes. Already epic in themselves, they must be made even greater. Later on I found other, smaller tunes, and with them the joy of discovering greatness in little things.

I've been around the tunes on this record for many years, and to my ears they all have something in common: They are uncompromising, direct, down to earth and powerful. You don't really need all that many notes, as long as they are the right ones and put together in the right way. The tunes in themselves represent something unique, as do the fiddlers that have shaped them over the course of several generations.

Although my contemporary inspirations are too numerous to mention, I am drawn towards the Hardanger fiddle sound of times gone by. I have spent years listening intently to recordings made as far back as the 1940s, and in this way I have found a veritable treasure trove of forgotten tunes and fiddlers playing with such authority they will take your breath away. This is how I came to find my own style, and this is how it should be.

The tunes on this album come from Sunnfjord, Sogn and Valdres, and one might

be tempted to assume that they are as far apart musically as they are geographically, but my sources have taught me that the similarities outweigh the differences, and that is where my focus lies.

1. Grålysingspringar

In Sogn, the scordatura tuning a-e-a-c# is referred to as grålysing ('daybreak'), and this is one of the tunes Årdal fiddler Sigurd Eldegard (1893–1962) used to play in this particular tuning. Håkon Högemo taught me the tune, which has a lot in common with grålysing tunes from Valdres. I've also spent a lot of time listening to Eldegard's recordings.

2. Fanitullen

Probably the most famous tune in all of Norway! I've heard it played so often, and in so many different versions, that I decided it was time to put together my own.

3. Seint o kveldo ('Late in the Evening')

An air that I picked up from a recording by Engebret Beitoaugen (1893–1963) from Øystre Slidre, Valdres. Beitoaugen had a characteristic and highly individual playing style with certain similarities to the Sogn style.

4. Sagenspringar

Existing transcripts after Anders Sagen (1829–1922) from Kyrkjebø, Sogn, bear witness to a fiddler versed in a large number of tunings. The tunes after Sagen are often short, simple and quite catchy. I picked up this one from a transcript by traditional music collector Arne Bjørndal.

5. Fanteladda, springar

Very few Sogn tunes have proper names, but this one is known in Valdres as Fante-ladda, after a travelling girl who loved dancing to it. I learnt it from Håkon Högemo, and I've also heard it in recordings by Sigurd Eldegard (1893–1962) from Årdal. It was probably Sigurd's grandfather Sjur Eldegard (1834–1920) who brought it across the mountains from Valdres.

6. Purka sat fast i grindi ('The Sow That Got Stuck in the Gate'), halling

This is a tune I picked up from a recording by Jostedal fiddler Olav Sperle (1900–1971) from Luster, Sogn. How the name came about I have no idea, but it is certainly a great name for a great halling.

7. Øvrebospringar

Sigfred Øvrebo (1914–1985) from Jølster was a fiddler, organist and farmer, and an important source of traditional Jølster music. Sigmund Eikås taught me this tune many years ago, but it's only in recent years I have come to appreciate just how great it is.

8. Reishagenspringar

Fiddler Ola Reishagen (1884–1943) from Vestre Slidre in Valdres emigrated to the United States where he recorded a number of tunes, several of which are genuinely stand-out performances. Håkon Högemo is among those who have heard the recordings, and he taught me this tune. Since then I have acquired my own copies, which I've listened to with much enthusiasm.

9. Storren, springar

This is a genuine Sogn tune, attributed to Tomas 'Storren' Tangen (1825–1911) from Årdal. At times it has been very popular throughout the country, and been performed in various versions with the name distorted to Storøyguten and Stårøygutten, among others. But when all is said and done it sounds best in its original, rough-hewn form under its proper name, Storren. I was taught it by Håkon Högemo, who got his

version from Jostedal fiddler Sjur Hesjlevoll (1914–1994) from Luster, Sogn.

10. Haugsetspringar

Valdres fiddler Ola Bøe (1910–1985) from Vestre Slidre was a great performer who left behind some quite extraordinary tunes. I got this one from Håkon Högemo, and I've also heard quite a few recordings of the master himself. The tune has a lot in common with Eldegard's Grålysingspringar.

11. Solundspringar

This little tune by Vidar Underseth has been frequently performed at championships for years and has lodged itself in my mind without my even noticing. One day it just came pouring out of my fiddle without warning.

12. Reisetonar ('Departing')

Edvard Brendehaug (1873–1936) from Fjaler in Sunnfjord had several distinctive tunes that were transcribed by Arne Bjørndal. The name indicates that this tune was played at weddings as the guests were leaving. But as it's anything but mournful, perhaps the household was happy to finally see them off? I learnt the tune from Arngunn Timenes Bell.

13. Gygri frå Trollebotn, springar

This tune surfaced towards the end of a cassette of recordings by Klaus Sande (1888–1963) from Kyrkjebø, Sogn. Neither the tune nor the tuning used were at all familiar to me, so the end result seemed rather exotic. No one knows where Sande got the tune, so perhaps it was his own creation?

14. Hesjlevollspringar

I first came across this tune in a recording by the group Utlia. Later on, I picked it up from a recording by Jostedal fiddler Sjur Hesjlevoll (1914–1994) from Luster, Sogn. Many related tunes can be found in Valdres and several areas dominated by ordinary fiddle.

15. Valdresguten, halling

A sprightly little halling in a version after Sigurd Eldegard (1893–1962) from Årdal, Sogn. True to Eldegard's style, the tune has been purged of all unnecessary embellishment, leaving the bare essentials behind.

16. Skreddarslåtten ('Tailor's Tune'), springar

This extremely vigorous tune is known in several versions throughout Sogn, Valdres and Hallingdal. I got it from Håkon Högemo, and have also heard it in recordings by Sigurd Eldegard (1893–1962) from Årdal, Sogn.

17. Klunkespringaren

Johannes Holsen (1910–1992) from Gaula in Sunnfjord was quite a character, who would detune all the strings on his fiddle before putting it in its case to reduce wear. The extra effort of retuning doesn't seem to have bothered him, as his numerous recordings all sound absolutely fabulous.

18. Tomasklokkekene ('St. Thomas Bells')

This tune has been called the foremost of concert pieces. It is based on the legend of the bells in the St. Thomas Church at Filefjell, and exists in large and small versions throughout the Hardanger fiddle territories. I picked it up from a recording by Sigurd Eldegard (1893–1962) from Årdal, Sogn.

Feler brukt på denne innspelinga:
Anders Aasen (1957), på felestillet a-d-a-e
Anders Aasen (1969), på felestillet g-d-a-e
Harald R. Lund (1992), på felestillene a-e-a-c#, c-e-a-e og a-e-a-f#
Knut Ø. Rudi, på felestillet a-d-f#-e

Niels J. Røine har laga min frekke og fine feleboge.
Felene er rigga på framifrå vis av Harald R. Lund.

Innspelt i Åhus kyrkje, Jølster 17., 18. og 22. januar 2009.

Teknikar og produsent: Bjarte Johansen, bLyd.no

Mastering: Audun Strype

Grafisk formgjeving: Eva Karlsson

Engelsk omsetjing: Svein Svarverud

Foto: Vegard Finmland og Oddleiv Apneseth

www.bjorset.com

Takk til dei som har støtt produksjonen økonomisk:
Norsk Kulturfond, Fond for utøvende kunstnere, MFO's vederlagsfond,
Rådet for folkemusikk og folkedans, Indre Sunnfjord Spelemannslag.

Og takk til:

Bjarte Johansen, Håkon Høgemo, Sigmund Eikås, Anders Eikås, Anne Hytta, Anders Røine, Harald R. Lund, Eva Karlsson, Åhus Sokneråd.